

Filozofski naglasci u *Diacovensiji*

STJEPAN RADIĆ*

UDK:
1(05)“1993/2013“
Primljeno:
2. ožujka 2014.
Prihvaćeno:
14. ožujka 2014.

* Doc. dr. Stjepan Radić,
Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku,
Katolički bogoslovni
fakultet u Đakovu, Petra
Preradovića 11, 31400
Đakovo, stjepan.radic1@
os.t-com.hr

Uvodno razmatranje

Programski tekst proslova prvoga broja teološkoga časopisa *Diacovensia* iz 1993. g., u potpisu uredničkoga vijeća, navodi, između ostaloga, da »časopis želi objavljivati vlastite radove i time obogatiti Đakovačku i Srijemsku biskupiju, kao i cijeli narod Božji, no časopis prihvaća i druge suradnike s područja teoloških i srodnih znanosti.«¹ Izričaj o »prihvaćaju drugih suradnika s područja teoloških i srodnih znanosti«, odražava hvale vrijednu interdisciplinarnost s obzirom na autore i teme, koju je pak *Diacovensia* gajila od svojih početaka sve do danas. U tom smislu teologiji najbliža srodna znanost, bez sumnje, bila je i ostaje filozofija.

Kada govorimo o filozofskim naglascima, odnosno filozofskim temama i područjima koji su se unazad 20-tak godina obrađivali u *Diacovensiji*, tada možemo ustvrditi sljedeće: budući da je *Diacovensia* zamišljena kao teološki časopis, samim time u njemu se prvotno obrađuju teološka područja i problemi, dok će filozofija i druge srodne znanosti biti zastupljene u manjem omjeru. Kada kažemo filozofija i druge srodne znanosti, tada pod tim podrazumijevamo književnost, umjetnost, sociologiju, psihologiju, politologiju, itd., područja o kojima se na ovaj ili onaj način također raspravljalo, međutim ne tako izričito i ne tako često. Poglavitito s obzirom na razdoblje od osnutka *Diacovensije*, naime od 1993. pa do 2002. godine.

S obzirom na netom izrečeno, u našem ćemo razmatranju uzeti 2002. godinu kao prijelomnu za časopis *Diacovensia*, razumijevajući pritom ovaj izričaj (prijeloman) u

¹ UREDNIČKO VIJEĆE, Proslov, u: *Diacovensia* 1(1993.)1, str. 7.

ograničenom smislu. Jer, ne događa se ništa znamenito, tj. krucijalno s obzirom na dotadašnju politiku časopisa u pogledu tema i područja. Ipak, uočljivi su neznatni pomaci. Naime, primjetno je da od te (2002.) godine *Diacoviensia* počinje izlaziti dva puta (ne kao do tada jedanput) godišnje, te je također uočljiv procvat drugih tema i područja, ponajprije filozofije ali i ostalih u odnosu na dotadašnje razdoblje. Stoga, kako je već i dijelom naznačeno, ovo ćemo razmatranje o *Filozofskim naglascima u Diacovijensi* podijeliti u dva naslova: razdoblje od početka izlaženja ovoga časopisa, tj. 1993. do 2002. g., te na razdoblje od 2002. g. do danas.

Filozofske teme u *Diacovijensi* od 1993. do 2002. godine

Promatrajući specifično filozofske teme i probleme ovoga prvog razdoblja, valja odmah na početku ustvrditi da članci specifično filozofske problematike (pod tim pretpostavljamo gnoseologiju, ontologiju, povijest filozofije itd...) dolaze rijetko. Od specifično filozofskih naslova, koji se javljaju u početcima *Diacovijensi*, za istaknuti su dva autora s pripadajućim priložima: Helmut Renöckl i Augustinus Karl Wucherer-Huldenfeld.² Renöcklov se prilog u ovom kontekstu može bez zadržke označiti filozofskim. Razrađujući pozadinu suvremenoga individualizma i otuđenja, čiji se pak krajnji temelji daju nazrijeti u kartezijskoj autonomiji, Renöckl razmatra Buberovu i Grisebachovu filozofiju, odnosno dijalošku perspektivu kao pokušaj odgovora na naznačenu suvremenu problematiku individualizma. Renöckl pritom zanimljivo naglašava da sam »Buber shvaća svoj doprinos filozofijom, a ne teologijom ...«³ Drugi prilog, koji razmatra religioznu problematiku sa specifično filozofskoga gledišta, te ga u tom smislu možemo također označiti kao filozofski prilog, dolazi iz pera spomenutoga A. K. Wucherer-Huldenfelda, u kojem autor, razmatrajući o mogućnostima govora o Bogu, ističe da je uvjet toga govora ljudsko faktično iskustvo, te da se u tom razmatranju, mišljenju konačno razumijevanju Boga, ne smije ići povrh ili onkraj njega, naime ljudskoga iskustva.

Priloge Renöckla i Wucherer-Huldenfelda možemo označiti svojevrsnim iznimkama koje u ovom kontekstu potvrđuju pravilo, odnosno našu temeljnu tezu koja glasi da su filozofija i specifično filozofske teme u ovom razdoblju zastupljene rijetko, odnosno s malim brojem priloga. S druge pak strane, netočno bi bilo reći da izuzev dvaju spomenutih priloga, filozofije uopće nema u *Diacovijensi* u ovom razdoblju. Jer za ustvrditi je da se u pojedinim priložima, autori teolozi (ali i drugi, primjeri-

² Usp. H. RENÖCKL, Susret i sukob: Etički ishodi dijaloške filozofije kod Buberova i Grisebacha u: *Diacoviensia* 1(1993.)1, str. 45.-61.; Usp. A. K. WUCHERER-HULDENFELD, Današnjem čovjeku govoriti o Bogu. Nužnost povratka k osnovnom iskustvu, u: *Diacoviensia* 2(1994.)1, str. 264.-274.

³ H. RENÖCKL, nav. dj., str. 49.

ce sociolozi religije) u pojedinim dijelovima svojega rada, obrađujući specifično teološke teme, dotiču filozofije iako im ova ne predstavlja nosivi dio rada. Kao primjer možemo uzeti priloge poput Čovjek slika Božja. *Teološka antropologija Ivana Pavla II.* (Đuro Hranić),⁴ nadalje *Kritika religije i pastoralne upute* (Želimir Puljić),⁵ te poglavito nekoliko priloga objavljenih jubilarne, 2000. godine, pri čemu se u bitnom razmatra stanje kršćanstva na prijelazu iz jednoga u drugo tisućljeće. Potonjoj skupini članaka iz 2000. g. pripadaju prilogi filozofa Ivana Devčića, teologa Nikole Dogana, te sociologa religije Jakova Jukića (tj. Željka Mardešića). Spomenuti autori i njihovi radovi pokazuju da su se filozofske teme, doduše stidljivo, tj. indirektno, ali ipak hrabro probijale u ovom kratkom razdoblju *Diacovensije* i to prvotno u okviru filozofije religije i sociologije religije.⁶

Ne smije se zaboraviti ni poduhvat sličan ovom, na koji smo se mi odvažili u studenom 2013. g. obilježavajući 20-tu obljetnicu *Diacovensije*, koje je pak poduzelo uredništvo *Diacovensije* u svom četvrtom po redu broju izlazenja iz 1996.g., obrađujući presjek filozofsko-teoloških predmeta koji su se predavali na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu (danas KBF). Pojedini su profesori našega Fakulteta pristupili tematiziranju svojih vlastitih kolegija s obzirom na njih same i na njihove prethodnike koji su te kolegije izvodili prije njih. Jasno, svoje je mjesto ovdje našla i filozofija. Strukturu i način kako se ona, s obzirom na pojedine discipline (ontologija, kritika, etika itd...) predavala na našem učilištu, predstavljeno nam je iz pera Slavka Platza.⁷ Spomenuti autor podastire, između ostalog, i temeljni razlog filozofskih studija (nazvanih onomad licej) na teološkim učilištima, koji pak uvidamo nikako ne zastarijeva te je aktualan i danas. Tako autor: »Uloga im je bila (misli se na filozofske discipline, op. a.): upoznati zakone mišljenja i vrijednosti istine (*logica, critica*), dohitne pojave materijalnoga svijeta i njihove zakone (psihologija, fizika, astronomija), te konačno sebi dati odgovor o Bogu i duši.«⁸

⁴ Usp. Đ. HRANIĆ, Čovjek slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II., u: *Diacovensia* 1(1993.)1, str. 24.-44.

⁵ Usp. Ž. PULJIĆ, Kritika religije i pastoralne upute, u: *Diacovensia* 2(1994.)1, str. 230.-237.

⁶ Usp. I. DEVČIĆ, Religijsko stanje svijeta na kraju drugoga tisućljeća, u: *Diacovensia* 8(2000.)1, str. 7.-39.; N. DOGAN, Kršćanstvo na koncu dvadesetog stoljeća, u: *Diacovensia* 8(2000.)1, str. 41.-68.; J. JUKIĆ, Kršćanstvo i sekularizacija, u: *Diacovensia* 8(2000.)1, str. 69.-87. U ovom je broju *Diacovensije* također obavljena i recenzija knjige *Osmi dan stvaranja. Filozofija stvaralaštva Nikolaja A. Berdjajeva*. Recenziju je, kao osvrt na jedno filozofsko djelo, napisao Slavko Platz.

⁷ Usp. S. PLATZ, Osnutak Visoke filozofsko-teološke škole u Đakovu 1806. i razvoj filozofskoga studija, u: *Diacovensia* 4(1996.)1, str. 9.-23.

⁸ *Isto*, str. 13.

Filozofija u *Diacovensiji* od 2002. godine do danas

Opsegom i kvalitetom bogatiji filozofski prilozi mogu se pronaći u brojevima *Diacovensije* nakon 2002. g. te posebno u brojevima unutar zadnjih 4 do 5 godina. Otvaranje mnoštva različitih filozofskih tema primjetno je posebice u prilogima recenzija i prikaza autora Ivica Raguža. Područja filozofskih tema, koje dotični autor razmatra u recenzijama, jesu raznolika i široka: od postmoderne i sve što je s njom vezano, preko antropologije i estetike kao nezaobilaznih tema kako za filozofiju tako i za teologiju, do važnih pitanja poput filozofije kulture i sekularizacije, presudnih ne samo za teologiju već i za Crkvu, kao i za kršćanstvo općenito.⁹ U tom smislu spomenuti teolog upravo na ovim primjerima ukazuje na neraskidivo jedinstvo koje imaju filozofija i teologija. Zbog toga možemo zaključiti da svaki (spekulativni) teolog jest dijelom i filozof, dok svaki filozof, ako to želi priznati otvorenošću vlastita duha, nužno dotiče i specifično teološka pitanja.

Kada se radi o filozofskim naglascima u *Diacovensiji* ovoga razdoblja, tada se kao nezaobilazni moraju uzeti sljedeći brojevi *Diacovensije*: 1/2010., 1/2012. i 2/2013. Sva tri broja jesu plodovi simpozija, s obzirom na temu koja se na njemu problematizirala, koje pak u bitnom konvergiraju s filozofskom problematikom ili su u potpunosti filozofske. Prvi od netom navedenih brojeva jest plod Simpozija održanog na KBF-u u Đakovu početkom jeseni 2009. godine. Uz podršku KBF-a, Simpoziji je organizirao i broj 1/2010. uredio autor ovih redaka, S. Radić. U spomenutom se broju *Diacovensije* tematiziraju pitanja i problemi ruske religijske filozofije, pitanja koja se dotiču spoznaje, etike, religije, kulture, književnosti te s tim povezani filozofi i autori, poput Nikolaja Berdjajeva, Vladimira Solowjeva, Lava Šestova, Lava N. Tolstoja, Fjodora M. Dostojevskoga i dr. Svi prilozi pokazuju kako je u uvodniku ovoga temata i navedeno, da ruska religijska filozofija predstavlja neiscrpn i

⁹ Kao primjer spomenimo samo neka filozofsko-teorijska područja koja autor Ivica Raguž u svojim prikazima/recenzijama tematizira: problem žrtve i žrtvoslovnoga procesa, u: *Diacovensia* 10(2002.)1, str. 169.-171. i također *Diacovensia* 19(2011.)3, str. 405.-408.; filozofija Imanuela Kanta, u: *Diacovensia* 10(2002.)1, str. 171.-172.; pojam sreće, u: *Diacovensia* 11(2003.)1, str. 172.-173.; odnos teologije i znanosti, u: *Diacovensia* 11(2003.)1, str. 174.-176.; suvremeno poimanje religije, u: *Diacovensia* 17(2009.)2, str. 359.-361.; filozofija znanosti u: *Diacovensia* 18(2010.)2, str. 421.-425. i 427.-431.; sociologija religije, u: *Diacovensia* 20(2012.)3, str. 474.-479.; filozofska misao Jeana Françoisa Lyotarda, u: *Diacovensia* 20(2012.)2, str. 283.-285.; problem feminizma, u: *Diacovensia* 20(2012.)3, str. 484.-489.; filozofija Petera Sloterdijka, u: *Diacovensia* 21(2013.)1, str. 197.-202.; filozofska misao Alaina Badioua, u: *Diacovensia* 21(2013.)2, str. 391.-393.; filozofija Alaina Finkelkrauta, u: *Diacovensia* 21(2013.)4, str. 755.-759. Kada se radi o specifično recenzentskim radovima filozofskih dijela, osim I. Raguža za spomenuti je i autor ovih redaka S. Radić, čijih se nekoliko recenzentskih radova s obzirom na filozofiju može također naći u *Diacovensiji*. Usp. *Diacovensia* 13(2005.)2, str. 363.-370.; *Diacovensia* 14(2006.)2, str. 169.-174.; *Diacovensia* 17(2009.)1, str. 191.-199.; *Diacovensia* 21(2013.)3, str. 582.-586.

tema i područja koji još uvijek nisu doživjeli potrebitu recepciju. Naše je učilište i njegov znanstveni časopis u tom smislu dalo svoj vrijedan doprinos u osvjetljavanju i revaloriziranju tema poput ovih i to s filozofske pozicije. Tomu svjedoče i imena autora priloga (kao i izlagača na simpoziju) koji predstavljaju relevantne poznavatelje ruske religiozne misli u nas i šire.¹⁰

Drugi broj koji smo istaknuli kao nezaobilazan u prikazu filozofskih tema jest 1/2012. i tiče se darwinizma i suvremenih socijalnih teorija, odnosno istoimenoga Simpozija s međunarodnim sudjelovanjem, održanog u organizaciji našega Učilišta, tj. KBF-a u Đakovu u jesen 2011. g. Autori, koji u ovom broju pišu, nisu istina svi filozofi, ali se nužno dotiču filozofijskih aspekta teorije evolucije te socijalne filozofije i njenih poveznica s teorijom evolucije. U tom je smislu važno istaknuti da su prilozi pokazali važnost interdisciplinarnoga pristupa u razmatranju i valoriziranja teorije evolucije, kako s obzirom na njen nastanak (Darwin je bio pod utjecajem ondašnje slike svijeta), tako i posebice s obzirom na reperkusije, odnosno nepredvidive društveno-svjetonazorske posljedice koje su proizašle iz raznolikoga (i često proizvoljnoga) filozofsko-teorijskog tumačenja teorije evolucije. Potonje se odnosi na neopravdana instrumentaliziranja ove teorije upravo od strane mnogih filozofa, sociologa, psihologa i dr. Tako, kao što smo u početku ovoga razmatranja ukazali na neraskidivu povezanost filozofsko-teoloških tema, odnosno međusobno prožimanje tematskih cjelina i problema unutar ovih dviju disciplina, vrijedi isto kada se radi o odnosu filozofije i teorije znanosti, tj. filozofskoga tumačenja evolucije te odnosu filozofije na jednoj naspram psihologije i sociologije na drugoj strani (što pak uključuje odnos morala i teorije evolucije, odnos socijalno-ekonomskih datosti i teorije evolucije itd.). Upravo su ove teme posebno došle do izražaja u priložima navedenoga broja *Diacovensije*.¹¹

I zadnji za nas u ovom nizu važan broj *Diacovensije* (2/2013.) tiče se priloga objavljenih s obzirom na simpoziju *Vjera pred izazovima današnjega agnosticizma i vjer-*

¹⁰ Usp., S. RADIĆ, Uvod, u: *Diacovensia* 18(2010.)1, str. 9.-10. Autori, koji su u ovom broju objavili priloge vezano uz naznačenu temu te sudjelovali na istoimenom simpoziju, jesu sljedeći: Slavko Platz, Ivan Devčić, Borislav Dadić, Ivica Raguž, Josip Berdica, Josip Oslić, Iris Tićac, Trajče Stojanov, Željko Senković, Ivan Jurčević te već spomenuti uvodničar S. R.

¹¹ Usp., W. LÖFFLER, »Spektar darwinizma«. Pojmovna i znanstveno teorijska pojašnjenja, u: *Diacovensia* 20(2012.)1, str. 7.-24.; T. MATULIĆ, Sloboda i racionalnost u svjetlu evolucionizma kako totalnog svjetonazora ili: Pitanje o čovjeku u svjetlu stvaranja i evolucije, u: *Diacovensia* 20(2012.)1, str. 25.-52.; Š. ŠOKČEVIĆ, Darwinizam i identitet homo oeconomicusa. Perspektive ekonomskog personalizma, u: *Diacovensia* 20(2012.)1, str. 53.-74.; S. RADIĆ, Neki kontekstualno-ideološki aspekti Darwinove teorije evolucije s obzirom na njeno nastajanje i daljnje promoviranje, u: *Diacovensia* 20(2012.)1, str. 75.-91.; J. HRGOVIĆ, Suvremeni doprinosi evolucijske teorije društvenim znanostima, u: *Diacovensia* 20(2012.)1, str. 93.-109.

skoga indiferentizma, održanog već prema ustaljenom redu organizacije simpozija na našem učilištu u jesen 2012. godine. Prilozi objavljeni u ovom broju *Diacovensije* razmatraju pojam vjere s raznih aspekata: od biblijskoga, preko sustavno-teološkoga do filozofsko-svjetonazorskoga, ukazujući pritom na – za nas u ovom razmatranju – bitno filozofijsko-spoznajnu problematiku vjere te posljedično tomu na stavove koje pojedinac u tom smislu stvara, ili ih uopće ne stvara (indiferentizam). Upravo nam ovi prilozi svjedoče da pojam vjere nužno uključuje neka tipično filozofska pitanja i naglaske, poput pitanja uvjeta i mogućnosti ljudske spoznaje uopće, nadalje odnosa teorijskoga i praktičnoga u čovjekovu življenju i napose konkretnoga življenja vjere, pitanje misleće vjere, problem odnosa ljudskoga iskustva i vjere itd... Potrebna interdisciplinarnost u pogledu znanstvenoga razmatranja vjere ovdje je posebice došla do izražaja, čemu svjedoči raznolikost tema i pristupa kojima je i ovaj broj *Diacovensije* obogaćen.¹²

Zasigurno, ova tri broja ne iscrpljuju sve filozofske teme *Diacovensije* ovoga razdoblja. Jer, promotrimo li detaljnije, tada uočavamo da se u svakom broju može naći neka specifično filozofska problematika, bilo u formi članka, bilo u formi recenzije, što zasigurno predstavlja dodatno bogatstvo ovoga časopisa.¹³

Zaključimo. Tijekom dvadesetogodišnjega izlaženja znanstveno-teološkoga časopisa *Diacovensia*, primjetno je da su u njemu zastupljene filozofske teme s bitnim naglaskom na tendenciji rasta. Autori, poglavito domaći i s našega Učilišta (jer je ovo, N. B., časopis Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu), ali i drugi, itekako su se doticali filozofskih tema i područja, kako u svojim teološkim tekstovima, tako i u onima koji se odnose na filozofiju. Nadamo se da će časopis i dalje nastaviti tradiciju interdisciplinarnosti u pristupima i temama koji se u njemu obrađuju, s bitnim naglaskom upravo na filozofiji.

¹² Glede nekih specifično filozofskih priloga (i pristupa s obzirom na vjeru) u ovom broju *Diacovensije* za spomenuti su sljedeći autori i njihovi radovi: I. MACAN, Vjera kao ljudsko iskustvo. Filozofsko antropološki pristup, u: *Diacovensia* 21(2013.)2, str. 221.-235.; L. VELJAK, Agnosticizam i vjerski indiferentizam, u: *Diacovensia* 21(2013.)2, str. 237.-249.; M. MILIĆ, Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnog ateizma i banalne vjere, u: *Diacovensia* 21(2013.)2, str. 341.-351.

¹³ Osim već spomenutih članaka i recenzija, ovdje mislimo konkretno na autore i njihove članke poput: H. RENÖCKL, Genska tehnika – etički izazovi visoke tehnologije, u: *Diacovensia* 10(2002.)1, str. 151.-166.; S. PLATZ, Gnoseološki problemi u ruskoj filozofiji. Nikolaj O. Losskij u Semjon L. Frank kao intuitivisti, u: *Diacovensia* 13(2005.)2, str. 219.-237.; S. PLATZ, Što ruski filozofi misle o svojoj filozofiji. Nekoliko odlomaka iz originala o značenju njihove filozofije, u: *Diacovensia* 14(2006.)1, str. 31.-50.; I. RAGUŽ, Vjernik i nevjernik pred unakrsnim pod »unakrsnim pritiskom«. Charles Taylor o sekularnom dobu, u: *Diacovensia* 17(2009.)2, str. 57.-70.; I. ŠOLA, Strategija detragedizacije Vukovara. Od procesa u kulturi do medijsko-političke strategije, u: *Diacovensia* 21(2013.)1, str. 109.-132.